

Ася Кулева

ЕЗОТЕРИЧНИЯТ ПОДТЕКСТ В РОМАНА
“МАЙСТОРА И МАРГАРИТА”
НА М. Г. БУЛГАКОВ

Дългогодишното общуване с такава многопластова и многопланова творба като романа на Михаил Булгаков “Майстора и Маргарита” отново и отново поднася изненадващи ракурси в нейното осмисляне. Като иманентно функциониращ текст романът генерира огромно количество духовна и естетическа енергия, която неизбежно формира онова силово поле, раждащо нови идеи и концепции, които от своя страна дават отговори на много въпроси, но раждат още толкова нови загадки.

Текстът, който успоредява разгръщането на събитията в реалния и историческия план (следреволюционна Москва и драмата, разиграла се преди столетия, определяща развитието на човешката история), същевременно ни дава възможност да надникнем във външно невидимата екзистенция на астралното ниво. Той създава невероятно богата вселена от знаци, символи и модели, които читателят осмисля постепенно, поетапно, в съответствие със степените на своето собствено духовно и душевно развитие. В този смисъл романът “Майстора и Маргарита” няма общодостъпен, наративен, а по-скоро медитативен и дори езотеричен характер, до който достъп получава посветеният, т. е. запознатият с метафизичните, философските и теософските измерения на човешката история на микро- и макрониво. Някои от читателите ще се плъзнат по повърхността на външната събитийност и невероятната забавна диablerия, режисирана от Воланд и неговата свита в Москва. Други ще осмислят ценностните параметри на човешкия аз, кристализирали в нравствената проверка, и общочовешките принципи, оркестрирани от епохата и от целия предходен опит на човешкия род. Трети ще се впуснат в изолирането на теоретико-игровите модели и семантичните трансформации и ще търсят причините за това невероятно перпетуум мобиле, което генерира нови и нови семиотични и семантични ракурси, каквото представлява романът “Майстора и Маргарита”.

Живата текстуална комуникация ме подмама в друга посока и ме отведе в света на трансматериалните и паракултурните модели и знаци, с чиято помощ авторът е закодирал информация, имаща по-скоро езотеричен, отколкото екзотеричен характер. Тази информация придава нови измерения на структурната и смисловата перспектива на творбата. Какво имам предвид?

След всеки пореден прочит на романа интуитивно усещам, че авторската схема на семиотичните кодове, заложили в историческия пласт, ми убягва, че Булгаков е кодирал много повече знание и духовна опитност в образите на Пилат и Иешуа и в динамиката на сюжетното развитие, отколкото може да се прочете в текста и подтекста на тези глави от повествованието. Защо Булгаков използва не толкова известното Иешуа Ха-Ноцри вместо Исус или направо Исус Христос? Защо някак прекалено бързо и недостатъчно мотивирано Пилат стига до истината за това, което е сторил, и до нейното изстраждане, макар че, както разбираме, това става след столетия, и то на ментално и астрално ниво – при срещата, на която присъствуват Майстора, Маргарита, Воланд и неговата свита? Тук няма да се спирам на времевите граници и пространствените координати на творбата, които са предмет на друг анализ. И все пак остава нещо недоизказано, нещо скрито зад диалога, зад ситуацията, зад видимото измерение на нещата. Самият автор, работейки над последната редакция на романа, пише в писмо до Елена Сергеевна следното: “Нощю – Пилат. Ах, какой трудный, путаный материал!”¹ Защо Булгаков е направил материала още по-труден и по-объркан?

Неяснотата и мистиката започнаха да отстъпват, след като стигнах до обяснението на една от ключовите енигми от това смислово и съдържателно равнище на романа, което дълго време ме занимаваше – обръщението “добри човече”, което Иешуа използва не случайно. В началото ще припомня, че разпитът на Иешуа се води на три езика – арамейски, гръцки и латински, като разговорът между Пилат и арестанта протича главно на гръцки.

В своите бележки “Езотеричният характер на евангелията”² Е. Блаватская изяснява, че гръцката дума “chrēstos” означава буквално “добър”, “превъзходен човек” и като такава се среща още през V в. пр. н. е. при Херодот, Есхил и други класици. В семантичната орбита на храмовата терминология обаче думата има друго, по-скоро езотерично значение – “предопределен”, “обречен” в смисъл на жертва за приношение по своето предопределение”. Думата има и едно трето значение, което са използвали Еврипид и Есхил. “Chrēstos” (от глагола chraomai – ‘допитвам се до Бог’) отговаря на това, което наричаме адепт... Отнася се за онези, които богът, оракулът или някой по-висш са провъзгласили за едно или друго”³. Без да се впускам в подробности, ще спомена, че авторката прави разлика между “chrēstos” и “christos”, като второто означава “помазан”, “посветен”, стигнал до Божествената истина и мъдрост и слял се с нея. Накратко “christos” е Пътят и Великата цел, докато “chrēstos” е “Избраният”, Пътникът, тръгнал към тази цел.

Чрез логиката на своето поведение Иешуа манифестира всички споменати значения и нюанси, които съдържа думата “chrēstos”. Той е “добрият човек”, “посветеният” и “предопределеният”. Не случайно Пилат два пъти го пита дали не е лечител (спомнете си обстоятелството, че по онова време жреците са били и лечители, а храмовете са изпълнявали функцията и на клиники), което арестантът енергично отрича, защото целта на техния разговор е съвсем друга. Ако Иешуа се бе заел да лекува хемикранията, т. е. мигрената, на прокуратора на Юдея, разговорът би се отклонил от най-важното. Дрипавият странник се опитва още в началото да запази искрата на Божествената мъдрост у Пилат, да събуди у него приспания копнеж и стремеж към истината, към търсене на духовната проекция на

нещата, която разширява вътрешното пространство на човека и го доближава до Божествения дух на Твореца. Като човек извънредно образован за времето си, Пилат веднага долавя скритото послание в думите на Иешуа. За да се увери в своите догадки, той се впуска в метаезикова игра и неколккратно променя разговора, използвайки и арамейски, и латински. Но няма грешка – това, което хегемонът е доловил още в началото на разпита, се потвърждава и от другите езици. Смесовото ядро на обръщението “добри човече” остава непроменено. За Иешуа всички хора са априори добри не само в обикновения житейски смисъл на думата. Според него във всеки човек са заложени божествената искра, просветлението и стремежът към самоопределяне и приближаване до Божествената истина и любов. Като истински “Озарен” той ратува за утвърждаване на първоелемента на духовността в живота, защото бездуховността в крайна сметка неизбежно еволюира в безнравственост. Ето защо той въстава срещу всеобщия синдром на отчуждаване на личността от околните и от самата себе си. В този смисъл новият храм на истината и новата вяра са призвани да блокират процесите на човешката деперсонализация и обезличаване, да спрат стандартизацията на личността и да изкоренят царящото чувство на безчувствие.

“Добър човек” е индивидът, който се стреми към “разширяване на съзнанието” в онзи смисъл, който това понятие има в източната философия. “Добрият човек” е съзнаващата себе си личност, която се самоидентифицира и самомоделира чрез живота си за другите. Именно тези процеси стимулира Иешуа чрез логиката на своето поведение, което от прагматична гледна точка е напълно алогично и непоследователно. Иешуа материализира духовния ипостас, който всъщност е второто, скрито аз на всеки човек. Той демонстрира възможното решение, пътя, който води към приобщаването към Божествената мъдрост и любов, превръщайки в своята съдба философската теория в житейска теорема. Ето защо за него “да се говори истината, е леко и приятно”⁴. Въпреки неизбежната обреченост и предчувствието за жертвата, в която ще бъде принесен, Иешуа осъзнава богатството и щастието, които носи трудният път в живота. Той се обръща към Пилат с думите “Твоят живот е беден, хегемоне”⁵, за да му напомни, че самоизолацията неминуемо води до загуба на нравствените и духовните ориентири и зазижда личността в безнадеждност и безперспективност. Диалогът между двамата е наситен с такава поливалентност и невероятен брой възможни решения, че съвсем логично не неговият текст, а подтекстът се превръща в смислова доминанта, която обуславя логиката на по-нататъшното развитие на конфликта. Смесовата функция се състои в това да делимитира лъжливите истини от псевдолъжите и да покаже пътя, който стои пред всеки “добър човек”, т. е. пред всеки представител на човешкия род. Нещо повече – статичността на ситуацията подчертава значимостта и интензитета на онази духовна енергия, която неизбежно води до материализирането на духа и до одухотворяването на плътта на всички нива и разкрива механизма на превръщането на бита в битие. Целта на Иешуа е да покаже Пътя, а всеки сам трябва да избере своята пътека към Божествената истина и любов. Неговата поява стимулира способността за самоидентификация и самомоделиране. Осъществяването с първите обменени думи той събужда приспаните у Пилат нравствени и духовни вибрации. Това е така, защото духовният свят на Пилат има открита, отворена структура, а това от своя страна обуславя интуитивното

приобщаване към общността на "посветените". Но неговият разум се бунтува и отхвърля този път. Хегемонът започва неравен дуел със самия себе си. Срещата с Иешуа предизвиква разгръщането на неговия собствен личностен потенциал. Тя е един вид емоционално-стресова терапия, която провокира процесите на самоидентификация и избора на тип поведение, което неминуемо влиза в конфликт с постулатите и логиката на здравия, подчинен на законите на бита разум. Психодрамата, която се разгръща във вътрешното пространство на Пилат, постепенно се превръща в мимодрама. Присъствието на секретаря, който записва разговора, ограничава възможностите за изказ и хегемонът изразява бурята, разразила се вътре в него, чрез жестове-конвулсии или намеци, които Иешуа отказва да разбере. Езиковата комуникация постепенно се превръща в емоционална, а по-късно и в идейна. Именно колебанията между различните възможности за осмисляне и реагиране създават ефекта на многозначност и непредвидимост на ситуацията. Пилат интуитивно разбира кодираните в думите и поведението на Иешуа послания, но разумът ги отхвърля. Неговият избор се подчинява на логиката на разума и това кармично определя неговата по-нататъшна съдба. Законът за причината и следствието е висшият закон на справедливостта. Ето защо кармичното наказание за Пилат, което Майстора гениално е предвидил, се състои в пълната липса на покой и блаженство на нивото на астралната екзистенция. Този мъчителен катарзис продължава до момента на повторната среща с Иешуа и дългия жадуван разговор, прекъснат преди столетия.

Но нека разгледаме ситуацията в друг ракурс. Не само Иешуа помага на Пилат да се доближи до Божествената мъдрост, но и Пилат помага на Иешуа да се слее с Божественото начало, да извърви пътя от "chrêstos" до "christos". Привидният парадокс на тая теза се разрешава, ако разгледаме екзекуцията като акт на жертвоприношение, което при всички народи има идентична функционално-смислова натовареност. Принасянето в жертва е акт, който доближава до Божествената истина и води до сливане с Божественото начало. Нещо повече – важна е не самата смърт, а връзката ѝ с живота. Това е смисълът и на жертвата, и на саможертвата. До тази съдържателна перспектива стига Иешуа и в крайна сметка и Пилат. Това е Пътят, а пътеките могат да бъдат различни.

Ето защо Пилат и Иешуа са кармично свързани. Техните съдби образуват неделима цялост, която дефинира пътя към една цел. Разликата е само в това, че двамата се намират на различни етапи по един и същ път. Този аспект обяснява още една ключова загадка в романа. Булгаков избира името Иешуа, за да ни предпази от стандартизираното възприятие на библейския модел. Деканонизацията на образа и секуларизацията на митологичния модел дават нова смислова перспектива на романа и го превръщат в една постоянно развиваща се вселена, която генерира нови екскурси и дискурси при всеки следващ прочит. Калейдоскопичната игра на знаците и символите, постоянната смяна на ядро и периферия в семиотичното пространство, в които Булгаков е безспорен майстор, превръщат творбата в транскултурен текст, във феномен, който конституира непознатите измерения на познати архетипични модели. Генерирането на нови варианти и интерпретации блокира присъщата на човешкия род склонност към стандартизиране на ситуации и възприятия, защото вечното повторение не означава идентично тълкуване. В подкрепа на тая теза ще спомена, че според кабалата основната числова

стойност на името Иешуа⁶ е 365, т. е. то отговаря на соларната година. Този факт насочва вниманието към цикличността в развитието на човешката история, към повторението на моделите от миналото **тук и сега**, което неизбежно формира идеята за онтологичната еквивалентност на **тогава и сега**, но това вече е предмет на други изследвания.

БЕЛЕЖКИ

¹ М. Булгаков. Письма. Жизнеописание в документах. М., 1989, с. 433.

² Е. Блаватская. Окултни изследвания. С., 1993.

³ Пак там, с. 127.

⁴ М. Булгаков. Майстора и Маргарита. С., Нар. култура, 1981, с. 28.

⁵ Пак там, с. 24.

⁶ Е. Блаватская. Цит. съч.